

УДК 347.721:347.122

*О. І. Харитонова***КАТЕГОРІЯ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВОВІДНОСИН
У КОНТЕКСТІ ЦИВІЛЬНИХ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ
ПРАВОВІДНОСИН**

Аналіз категорії корпоративних правовідносин у контексті дослідження цивільних правовідносин взагалі і організаційних цивільних правовідносин зокрема являє значний теоретичний інтерес, оскільки отримані результати можуть слугувати у подальшому методологічним підґрунтям для встановлення сутності та галузевої приналежності таких правовідносин. Зазначеним зумовлюється мета підготовки цієї статті та завдання, які поставали перед її автором.

Слід зазначити, що проблеми визначення цивільних організаційних правовідносин, а також питання встановлення юридичної природи корпоративних прав (корпоративних правовідносин) вже були предметом дослідження вітчизняних та зарубіжних правознавців (праці С. М. Братуся, О. М. Вінник, Н. С. Гнусь, В. М. Кравчука, О. О. Красавчикова, І. В. Спасібо-Фатєєвої, Є. О. Харитонова, О. І. Харитонової, В. С. Щербини та ін.).

Разом із тим низка проблем у цій галузі залишилася поза увагою науковців, що певною мірою перешкоджає визначенню оптимальних напрямків вдосконалення законодавства, яким регулюються корпоративні відносини. Тому здається доцільним ще раз звернутися до проблем визначення правової природи корпоративних правовідносин у контексті їхнього співвідношення з цивільними організаційними правовідносинами.

Приступаючи до розгляду зазначених питань, доцільно згадати, що проблема визначення сутності організаційних відносин вже тривалий час є предметом наукової дискусії [1, с. 42–43; 9, с. 50–57].

Хоча згадана дискусія була започаткована досить давно, однак саме модифікована позиція С. М. Братуся, відповідно до якої організаційні відносини регулюються нормами адміністративного та інших, близьких до нього, галузей права, але не правом цивільним, фактично була покла-

дена в основу концепції сучасного вітчизняного господарського законодавства, а також справила певний вплив на концепцію ЦК України. Це випливає з того, що згідно з ч. 2 ст. 1 ЦК до майнових відносин, заснованих на адміністративному або іншому владному підпорядкуванні однієї сторони іншій стороні, цивільне законодавство не застосовується, якщо інше не встановлене законом. Варто зазначити, що саме ця норма у сукупності з положенням ч. 2 ст. 9 ЦК, згідно з яким «законом можуть бути передбачені особливості регулювання майнових відносин у сфері господарювання», значною мірою слугує підґрунтям вже сучасної дискусії щодо розмежування сфери дії ЦК та ГК та визначення співвідношення їх дії як загального та спеціального законів.

З урахуванням цих обставин, насамперед, маємо встановити ознаки та поняття організаційних відносин, а потім вже перейти до з'ясування виправданості їхнього віднесення до сфери регулювання адміністративного чи цивільного права.

Отже, встановимо, що взагалі мається на увазі під поняттям «організація» та «організованість». Тлумачний словник української мови дає такі значення слів «організація»: 1. Дія зі значенням «організовувати». 2. Об'єднання людей, суспільних груп, держав на базі спільності інтересів, програми дій тощо; товариство, партія, клуб. 3. Особливості будови чого-небудь; структура. Дієслова «організовувати», «організувати» мають значення: 1. Створювати, засновувати що-небудь, залучаючи до цього інших, спираючись на них. 2. Здійснювати певні заходи громадського значення, розробляючи їх підготовку і проведення. 3. Згуртовувати, об'єднувати кого-небудь з певною метою. 4. Чітко налагоджувати, належно впорядковувати що-небудь [12, с. 130].

Юридична енциклопедія містить такі визначення поняття «організація»: 1. Властивість будь-якого матеріального об'єкта, що виявляється у впорядкованості структури, внутрішньої будови. 2. Соціальна функція суспільства, завдяки якій створюються виробничо-економічні та інші системи, встановлюється динамічна рівновага між їх елементами, забезпечуються сталість і водночас розвиток різних суспільних структур. 3. Одна з універсальних функцій соціального (в тому числі державного управління). У такому розумінні «організація» означає складову змісту управлінської діяльності щодо впорядкування певних суспільних відносин (об'єктів управління), раціональної побудови органів (апарату) управління (суб'єктів управління), а також системи управління в цілому як сукупності відповідних управлінських елементів, що перебувають у відношеннях та зв'язках між собою і утворюють органічну цілісність, єдність. 4. Вид соціального утворення, сукупність людей, їх груп, формально чи неформально об'єднаних для спільної діяльності, реалізації у межах певної структури відповідної програми або цілей, розв'язання певних завдань на основі спільності інтересів та законодавчо або іншим чином встановлених правил і процедур (громадська організація, профспілкова організація, релігійна організація, благодійна організація, ко-

мерційна організація тощо). 5. Установа, що покликана виконувати задані функції, розв'язувати певне коло завдань у рамках відповідної структури (банк, школа тощо). 6. Постійне або тимчасове об'єднання, союз держав (країн) для реалізації спільних цілей, завдань, інтересів [19, с. 294–295].

Враховуючи наведені варіанти визначення понять «організація», «організовувати», можна дійти висновку, що «організаційна діяльність» у кожному разі пов'язана із впорядкуванням певної системи, регулюванням її діяльності, тобто з управлінням у широкому значенні цього поняття. Отже, за своєю суттю організаційні відносини є відносинами управлінськими, такими, що значною мірою ґрунтуються на підпорядкуванні одного їхнього учасника іншому (субординації) і часто регулюються нормами адміністративного права та інших публічно-правових галузей.

Разом із тим управлінські відносини у широкому значенні слова не виключають, а навпаки, припускають існування й цивільних правовідносин, частина яких може бути спрямована на впорядкування, організацію інших цивільних відносин. До цивільних організаційних відносин, які є складовою частиною предмета цивільного права [11, с. 12–14], зокрема, належать різноманітні цивільно-правові форми, пов'язані безпосередньо із господарською діяльністю (відносини поставки, підряду на капітальне будівництво, низка так званих «транспортних» договорів тощо); пов'язані з корпоративними відносинами, делегуванням повноважень (наприклад, при представництві); пов'язані з реалізацією фізичними особами деяких майнових прав (наприклад, спадкування) тощо.

На користь зробленого висновку можна навести такі докази.

1. Такі відносини є «організаційними», оскільки, виникаючи на підставі державних нормативних приписів, вони разом із тим самі виконують організуючу, впорядковуючу роль.

2. Такі відносини є «цивільними», оскільки вони мають змістом суспільні зв'язки, спрямовані на впорядкування майнових та інших прав і обов'язків учасників цивільних відносин.

3. Такі відносини є «цивільно-правовими», оскільки вони врегульовані нормами цивільного законодавства.

При цьому маємо на увазі ще й такі характерні риси організаційних цивільних правовідносин:

1) вони не є самодостатніми, а ніби обслуговують інші, основні цивільні правовідносини, виступаючи засобом упорядкування останніх;

2) зазначений зв'язок цивільних організаційних правовідносин з іншими цивільними правовідносинами може мати неоднакове значення і неоднакову конкретну спрямованість залежно від того, про який конкретний етап у розвитку майнових або особистих немайнових цивільних відносин йдеться;

3) зв'язок цивільних організаційних правовідносин з іншими цивільними правовідносинами за своїм змістом може бути неоднаковим. В од-

них випадках організаційні правовідносини виступають як своєрідна організаційна передумова формування, зміни або припинення того чи іншого цивільно-правового зв'язку суб'єктів, в інших — організаційно-правові відносини є одним з елементів цивільних правовідносин, які вже існують [10, с. 165].

Крім того, характерною рисою цивільних організаційних правовідносин є те, що вони за своєю суттю є регулятивними і у деяких випадках (наприклад, у процесі організації господарської діяльності, підприємництва та ін.) «перетинаються» з відносинами державного управління.

Специфічними є також підстави виникнення цивільних організаційних правовідносин. Хоча у деяких випадках вони виникають на підставі договору або у процесі його виконання, але більш властивими для їхнього виникнення, зміни або припинення є такі підстави, як публічний акт (акт управління, адміністративний акт тощо). Крім того, це може бути односторонній правочин «ініціативного» учасника цивільних відносин (наприклад, спадкодавця-заповідача, заповіт якого є підставою виникнення певних спадкових правовідносин у майбутньому).

З урахуванням викладеного цивільні організаційні правовідносини можна визначити як специфічні (регулятивні за сутністю) цивільні правовідносини, що забезпечують упорядкування інших цивільних відносин шляхом організаційних зусиль суб'єктів цивільних відносин, делегування ними власних прав та обов'язків, формування соціальних утворень, створення інших передумов для виникнення цивільних прав та обов'язків тощо.

Принагідно варто зробити застереження стосовно вживання термінів «цивільні організаційні правовідносини» та «організаційні цивільні правовідносини». Як на мій погляд, вживання і того, й іншого словосполучення цілком відповідає вимогам коректності наукової термінології. Оскільки зазначені категорії, частково перетинаючись, знаходяться у діалектичному динамічному зв'язку, маючи здатність «переміщатися» у різні категоріальні площини, то вибір конкретного позначення залежить від того, що є визначальним предметом дослідження у тому чи іншому випадку. Так, якщо таким предметом є організаційні правовідносини як окрема правова категорія, то цивільні правовідносини разом із правовідносинами адміністративними тощо можуть виступати явищами нижчого прядку. У такому випадку логічним виглядає вживання виразу «організаційні цивільні правовідносини». Якщо ж визначальним предметом дослідження є певні аспекти цивільних правовідносин, то організаційні правовідносини, поряд із правовідносинами регулятивними, охоронними (захисними) можуть розглядатися як різновиди цивільних правовідносин. У цьому разі виправданим є вживання терміна «цивільні організаційні правовідносини» тощо. Разом із тим зазначені термінологічні тонкощі взагалі можуть не мати значення, якщо проблематика дослідження однозначно визначає зміст останнього [17, с. 48–78]. Тому далі обидва зазначені словосполучення будуть вживатися із врахуван-

ням необхідності акцентувати увагу на тому чи іншому аспекті категорії правовідносин.

Із врахуванням сформульованих вище положень стосовно розуміння сутності цивільних організаційних правовідносин, розглянемо далі виправданість віднесення до них корпоративних правовідносин, почавши розгляд цього питання з визначення останніх.

Оскільки у законодавстві відсутня дефініція корпоративних правовідносин, скористаємося легальним визначенням пов'язаної з цим поняттям категорії корпоративних прав, яке міститься у ст. 167 Господарського кодексу України. Зазначена норма визначає корпоративні права як права особи, частка якої визначається у статутному фонді (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами.

У такому сенсі корпоративні права є елементом корпоративних правовідносин. А тому логічним виглядає висновок, що корпоративними правовідносинами слід вважати суспільні відносини, які виникають у зв'язку зі створенням юридичних осіб та участю в їх діяльності і врегульовані нормами права [7, с. 7].

Отже, корпоративні відносини — це суспільні відносини, що виникають у зв'язку зі створенням юридичних осіб та участю в їх діяльності. Корпоративні правовідносини — це відносини, що виникають, змінюються та припиняються щодо корпоративних прав (ч. 3 ст. 167 ГК).

Корпоративні правовідносини можуть бути як майнового, так і немайнового характеру (але й будучи немайновими, вони пов'язані з майновими правами), всі вони зобов'язальні та відносні, значна частина з них має організаційний характер [5, с. 8].

На думку О. М. Вінник, корпоративні відносини — це відносини, що виникають у процесі створення, функціонування та припинення господарських товариств за участю безпосередніх (засновники, учасники, власне товариство, його органи) та опосередкованих учасників (кредитори, споживачі, наймані працівники, облігаціонери товариства, територіальна громада, держава в особі уповноважених органів) і забезпечують збалансовану реалізацію інтересів зазначених осіб. Вони є різновидом господарських відносин [2, с. 15].

В. С. Щербина, підтримуючи О. М. Вінник, разом із тим зазначає, що здається помилковим висновок про те, що корпоративні відносини є різновидом передбачених ГК організаційно-господарських відносин, що складаються між суб'єктами господарювання і суб'єктами організаційно-господарських повноважень у процесі управління господарською діяльністю [14, с. 9]. На його думку, це звужує їх зміст, бо виключає відносини майнового характеру (на отримання прибутку тощо) і не охоплює частину відносин, передбачених ч. 6 ст. 3 ГК. Натомість, він

вважає, що корпоративні відносини є поєднанням взаємопов'язаних відносин:

1) організаційно-господарських (між засновниками і господарським товариством у процесі корпоративного управління; між засновниками і органами створеного ними господарського товариства у процесі корпоративного управління; між органами господарського товариства у процесі корпоративного управління);

2) майново-господарських (між учасниками і товариством щодо розподілу прибутку і одержання дивідендів; щодо відчуження частки, цінних паперів тощо; між учасниками і товариством щодо виконання зобов'язань перед товариством з майнової участі, внесення вкладів (оплати акцій) тощо) [18, с. 10–14].

Слід зазначити, що така позиція має певне підґрунтя у законодавстві. Так, Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» у ст. 1.8. визначає корпоративні права як право власності на частку (пай) у статутному фонді (капіталі) юридичної особи, включаючи права на управління, отримання відповідної частки прибутку такої юридичної особи, а також частки активів у разі її ліквідації відповідно до чинного законодавства, акцентуючи, таким чином, увагу на майнових аспектах та проявах цих прав.

Зазначаючи розмаїття підстав виникнення та проявів корпоративних правовідносин, В. М. Кравчук слушно звертає увагу на те, що вони мають комплексний характер: охоплюючи зобов'язальний, управлінський, трудовий, фінансовий тощо елементи [7, с. 7–8].

Разом із тим багато хто з науковців зазначає, що корпоративні відносини вже на стадії виникнення виступають як комплексні — майнові і пов'язані з ними організаційні відносини. Корпоративні відносини опосередковують перерозподіл економічних можливостей між суб'єктами відносно майнових благ у сфері власності. Перерозподіл економічних можливостей — організаційний процес, що обумовлює наділення учасників корпоративних відносин об'ємами економічних можливостей. При цьому організаційні відносини підпорядковуються майновим, забезпечуючи створення організаційної форми останніх [13]. Відзначається характерне для корпоративних відносин поєднання майнових (внесення вкладів, господарське використання майна товариства, зміна його статутного фонду тощо) та організаційних (процедура створення товариства, управління товариством, відносини з уповноваженими державними органами з питань контролю за діяльністю товариства) елементів [2].

Погоджуючись із висновком щодо комплексного характеру корпоративних правовідносин, разом із тим варто заперечити проти характеристики «організаційної» складової зазначених правовідносин як такої, що має суто господарсько-правову природу [4, с. 280–286]. Зокрема, слід наголосити на тому, що, як згадувалося вище, організаційними можуть бути не лише адміністративні чи господарські правовідносини, але й цивільні правовідносини, що складаються між юридичною особою, її

засновниками (учасниками) і особами, що здійснюють функції органів юридичної особи, є різновидом цивільних організаційно-правових відносин. Специфіка таких відносин, врегульованих нормами цивільного права, полягає в тому, що вони спрямовані на створення, існування або припинення юридичних осіб і по своїй правовій природі не належать ні до майнових, ні до особистих немайнових відносин [16].

Організаційні цивільні правовідносини можуть виникати з різних підстав та на різних етапах реалізації суб'єктами цивільних відносин їх прав та обов'язків.

Досить характерним видом цивільних організаційних правовідносин є корпоративні правовідносини, зокрема, ті, що супроводжують виникнення та припинення юридичних осіб, слугуючи передумовою виникнення (припинення) правосуб'єктності останніх, а також ті, що забезпечують функціонування юридичної особи.

Але варто підкреслити, що поняття цивільних організаційних правовідносин не вичерпує поняття корпоративних правовідносин, так само як поняття корпоративних правовідносин не вичерпується поняттям цивільних правовідносин. Так, цивільні правовідносини можуть бути згруповані у регулятивні, охоронні та організаційні цивільні правовідносини. Корпоративні правовідносини включають як організаційні цивільні правовідносини, так і деякі групи майнових та немайнових цивільних правовідносин, а також низку правовідносин іншої галузевої приналежності. У свою чергу, цивільні організаційні правовідносини можуть бути не лише корпоративними, але й спрямованими на реалізацію правосуб'єктності фізичної особи, укладення договорів тощо.

На такому підґрунті з метою визначення можливості їх віднесення до цивільних організаційних правовідносин розглянемо далі динаміку корпоративних правовідносин, які виникають у процесі створення юридичних осіб (з певною мірою умовності їх можна назвати «установчими корпоративними правовідносинами»).

Варто зазначити, що ЦК України фактично розрізняє «процес створення» юридичної особи і «процес державної реєстрації» юридичної особи. Зокрема, ч. 1 ст. 80 ЦК встановлює, що юридичною особою є організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку. Як впливає з цієї норми, юридична особа має бути: 1) «створена»; 2) «зареєстрована у встановленому законом порядку». Крім того, ст. 81 ЦК передбачає, що юридична особа «може бути створена шляхом об'єднання осіб та (або) майна», не згадуючи при цьому про «реєстрацію юридичної особи». Не згадується про державну реєстрацію і в наступних частинах ст. 81 та ч. 1–3 ст. 87 ЦК, де достатньо чітко і детально сформульовані вимоги до створення юридичних осіб. Лише у ч. 4 ст. 87 ЦК зазначається, що юридична особа вважається створеною з дня її державної реєстрації.

Це ставить під сумнів існування зв'язку між створенням юридичної особи та її державною реєстрацією [8, с. 86], зумовлюючи, разом із тим,

доцільність розрізнення при визначенні моменту виникнення юридичної особи двох етапів: 1) етапу створення (процесу створення) юридичної особи; 2) етапу державної реєстрації юридичної особи як завершального етапу її виникнення.

Слід зазначити, що деякі автори виділяють ще й третій етап — «післяреєстраційний» [6, с. 47–51]. Однак така пропозиція викликає заперечення, оскільки зазначена стадія існування юридичної особи знаходиться вже за межами власне її створення, охоплюючи практично увесь період існування юридичної особи.

Отже, процес створення юридичної особи починається з етапу прийняття засновниками рішення про її організацію (ч. 1–3 ст. 87 ЦК) і завершується етапом державної реєстрації юридичної особи, тобто актом, з яким ч. 4 ст. 87 ЦК пов'язує конституювання юридичної особи як суб'єкта цивільного права.

Юридичними фактами, з якими норми права пов'язують виникнення організаційних правовідносин на етапі створення юридичної особи, слід вважати ті волевиявлення, яке спричинило її створення.

Враховуючи характер зазначеного волевиявлення, варто розрізняти такі способи створення юридичної особи: 1) розпорядчий. Юридична особа створюється шляхом одностороннього волевиявлення: розпорядження Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування — для юридичних осіб публічного права; власника або уповноваженої ним особи — для юридичних осіб приватного права. Таке рішення має бути оформлене розпорядженням суб'єкта публічного права, актом управління, виданим власником майна (уповноваженим ним органом) відповідно до його компетенції, визначеної чинним законодавством; 2) договірний. Юридична особа створюється шляхом договору між її засновниками. У таких випадках ініціатива щодо створення юридичної особи може бути виражена у будь-якій формі: договір учасників, рішення зборів засновників тощо.

Крім того, залежно від такого критерію, як порядок легалізації, можна розрізняти юридичні особи, що виникають або у нормативно-явочному або у дозвільному порядку.

При цьому юридичні особи, які створюються шляхом розпорядження, легітимуються у нормативно-явочному порядку, а ті, які створюються шляхом договору, легітимуються у нормативно-явочному або у дозвільному порядку.

У процесі створення юридичної особи, її засновники виступають учасниками організаційних корпоративних відносин, які виникають на різних етапах заснування особи та обумовлені особливостями організаційно-правової форми юридичної особи.

Порядок створення юридичних осіб приватного права конкретизується в актах цивільного законодавства. Передусім, це ст. ст. 87–89 ЦК. Згідно із зазначеними нормами на першій стадії створення юридичної

особи її учасники (засновники) розробляють установчі документи, які викладаються письмово і підписуються всіма учасниками (засновниками), якщо законом не встановлений інший порядок їх затвердження.

Установчим документом товариства є затверджений учасниками статут або засновницький договір між учасниками, котрий за своєю суттю є організаційним цивільним договором. Товариство, створене однією особою, діє на підставі статуту, затвердженого цією особою. Якщо внаслідок виходу, виключення чи вибуття у командитному товаристві залишився один повний учасник, засновницький договір переоформляється в одноособову заяву, підписану повним учасником. Якщо командитне товариство створюється одним повним учасником, то установчим документом є одноосібна заява (меморандум), яка містить усі відомості, встановлені цією статтею для командитного товариства (ч. 3 ст. 134 ЦК). Установа створюється на підставі індивідуального або спільного установчого акта, складеного засновником (засновниками). Установчий акт може міститися також у заповіті (ст. 88 ЦК).

У зв'язку з тим, що в деяких наукових публікаціях [15, с. 28], а також у позовах та у відповідних ухвалах та постановках судів [3] йдеться про «визнання недійсними установчих документів», варто звернути увагу на неточність такого формулювання. Зокрема, статут юридичної особи не може бути визнаний недійсним, оскільки це лише документ, затверджений учасниками. Тому може йтися лише про визнання недійсним установчого договору, а також про визнання недійсним рішення учасників (засновників) про затвердження статуту юридичної особи. А вже визнання недійсним такого рішення тягне анулювання документа, що був затверджений рішенням, котре визнане недійсним.

Наступною стадією заснування юридичних осіб виступає повне або часткове формування складеного (засновницького) капіталу. Зокрема, до моменту реєстрації товариства з обмеженою відповідальністю кожен з учасників зобов'язаний внести до статутного (складеного) капіталу не менше 50 відсотків вказаного в установчих документах вкладу.

Більш складний порядок заснування передбачено для акціонерних товариств. Відповідно до Закону «Про акціонерні товариства» створення товариства включає такі стадії: прийняття зборами засновників рішення про створення акціонерного товариства та про закрите (приватне) розміщення акцій; подання заяви та всіх необхідних документів на реєстрацію випуску акцій до Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку; реєстрація Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку випуску акцій та видача тимчасового свідоцтва про реєстрацію випуску акцій; присвоєння акціям міжнародного ідентифікаційного номера цінних паперів; укладення з депозитарієм цінних паперів договору про обслуговування емісії акцій або з реєстратором іменних цінних паперів договору про ведення реєстру власників іменних цінних паперів; закрите (приватне) розміщення акцій серед засновників товариства; оплата засновниками повної вартості акцій; затвердження установ-

чими зборами товариства результатів закритого (приватного) розміщення акцій серед засновників товариства, затвердження статуту товариства, а також прийняття інших рішень, передбачених законом. І лише наступним етапом зазначена реєстрація товариства та його статуту в органах державної реєстрації.

Завершальним етапом створення юридичної особи є її державна реєстрація у порядку, визначеному законом (ст. 89 ЦК). Дані державної реєстрації включаються до єдиного державного реєстру, відкритого для загального ознайомлення.

ЦК не містить вичерпного переліку відомостей, які мають бути повідомлені при поданні заяви на реєстрацію юридичної особи. Проте це обов'язково мають бути відомості про організаційно-правову форму, найменування, місцезнаходження юридичної особи, органи управління, філії і представництва, мету створення. Інші відомості можуть бути витребувані тільки в разі, якщо це передбачено законом.

Відмова у державній реєстрації, а також зволікання з її проведенням можуть бути оскаржені до суду.

Підбиваючи підсумки розгляду особливостей корпоративних правовідносин та їх співвідношення з цивільними організаційними правовідносинами, можна зробити висновок, що взаємозв'язок понять «цивільні організаційні правовідносини» та «корпоративні цивільні правовідносини» виглядає як співвідношення цілого і частини, а понять «цивільні правовідносини» та «корпоративні правовідносини» — як співвідношення категорій «загальне» та «окреме».

Л і т е р а т у р а

1. Братусь С. Н. Предмет и система советского гражданского права / С. Н. Братусь. — М.: Госюриздат, 1963. — 149 с.
2. Вінник О. М. Теоретичні аспекти правового забезпечення реалізації публічних і приватних інтересів в господарських товариствах: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.04 / О. М. Вінник. — К., 2004. — 32 с.
3. Вісник Верховного Суду України. — 2002. — № 2.
4. Віхров О. П. Організаційно-господарські правовідносини: монографія / О. П. Віхров. — К.: Вид. дім «Слово», 2008. — 512 с.
5. Глузь Н. С. Корпорації та корпоративне право: поняття, основні ознаки та особливості захисту: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Н. С. Глузь. — К., 2000. — 20 с.
6. Захаров В. А. Создание юридических лиц: правовые вопросы / В. А. Захаров. — М.: НОРМА, 2002. — 208 с.
7. Кравчук В. М. Корпоративне право. Науково-практичний коментар законодавства та судової практики / В. М. Кравчук. — К.: Істина, 2005. — 720 с.
8. Кравчук О. Майновий аспект правового статусу юридичних осіб за новим Цивільним кодексом України / О. Кравчук // Право України. — 2003. — № 12.
9. Красавчиков О. А. Гражданские организационно-правовые отношения / О. А. Красавчиков // Советское государство и право. — 1966. — № 10.
10. Красавчиков О. А. Гражданские организационно-правовые отношения / О. А. Красавчиков // Антология уральской цивилистики, 1925—1989: сб. ст. — М.: Статут, 2001.

11. Кузнецова Н. С. Основні методологічні засади сучасного цивільного права України / *Н. С. Кузнецова* // Право України. — 2009. — № 8.
12. Новый толмачный словарь украинської мови. У 4 т. Т. 3 / уклад.: В. Яременко, О. Сліпущко. — К.: Аконт, 1998. — 928 с.
13. Пахомова Н. Н. Основы теории корпоративных отношений (правовой аспект) / *Н. Н. Пахомова*. — Екатеринбург: Налоги и финансовое право, 2004. — 208 с.
14. Переверзев О. М. Господарсько-правове забезпечення корпоративного контролю в акціонерних товариствах: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / *О. М. Переверзев*. — Донецьк, 2004. — 19 с.
15. Саніахметова Н. О. Установчі документи юридичних осіб — суб'єктів підприємництва / *Н. О. Саніахметова* // Суспільство. Держава. Право: Науково-практичний журнал. — О., 2002. — Вип. 1: Цивільне право.
16. Сумской Д. А. Концепция органа юридического лица в теории гражданского права: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03 / Д. А. Сумской. — М., 2007. — 43 с.
17. Харитонов Є. О. Цивільні правовідносини: монографія / *Є. О. Харитонов, О. І. Харитонова*. — 2-ге вид., переробл. і допов. — О.: Фенікс, 2011. — 456 с.
18. Щербина В. Правова природа корпоративних відносин / *В. Щербина* // Українське комерційне право. — 2006. — № 7.
19. Юридична енциклопедія. В 6 т. Т. 4 / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) [та ін.]. — К.: Укр. енцикл., 2002. — 720 с.

А н о т а ц і я

Харитонова О. І. Категорія корпоративних правовідносин у контексті цивільних організаційних правовідносин. — Стаття.

У статті дається характеристика цивільних організаційних правовідносин та корпоративних правовідносин, аналізується співвідношення цих категорій та розглядаються особливості цивільних установчих корпоративних правовідносин.

Ключові слова: корпоративні правовідносини, цивільні організаційні правовідносини.

А н н о т а ц и я

Харитонова Е. И. Категория корпоративных правоотношений в контексте гражданских организационных правоотношений. — Статья.

В статье дается характеристика гражданских организационных правоотношений и корпоративных правоотношений, анализируется соотношение этих категорий и рассматриваются особенности гражданских учредительных корпоративных правоотношений.

Ключевые слова: корпоративные правоотношения, гражданские организационные правоотношения.

S u m m a r y

Haritonova O. I. Category of corporate legal relations in the context of civil organizational relations. — Article.

This article gives a description of civil organizational relationships and corporate relationships, analyzes the ratio of these categories and is considered especially civil statutory corporate relations.

Keywords: corporate legal, civil organizational relationship.